

Slovenski jezik
Slovene Linguistic
Studies

8

2011

POSEBNI ODTIS – OFFPRINT

Tijmen Pronk

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb

Narečje Ziljske doline in splošnoslovenski pomik cirkumfleksa

Narečje Ziljske doline je eno najbolj ogroženih slovenskih narečij. Zaradi obrobne položaja ohranja številne arhaizme. Članek se osredotoča na ziljsko gradivo, ki ohranja podatke o fonetičnih razvojih, na katerih temelji splošnoslovenski pomik praslovenskega cirkumfleksa.

The Gailtal dialect is one of the most endangered dialects of the Slovene language. Because of its peripheral position, it preserves a number of archaisms. In this paper it is argued that the dialect preserves information about the phonetic developments underlying the common Slovene advancement of the Proto-Slavic falling tone.

I. Uvod

Od vseh slovenskih narečij je ziljsko narečje eno najbolj ogroženih. Po popisu prebivalstva iz leta 2001 je bilo v avstrijskem delu Koroške 13.000 ljudi, ki so govorili slovensko. Od teh so le 503 živeli v Ziljski dolini. Čeprav je to število v resnici verjetno nekoliko večje – zaradi sociolingvističnega položaja na avstrijskem Koroškem del govorcev slovenščine verjetno ni priznal, da zna slovensko je samo vprašanje časa, kako dolgo bo ziljsko narečje še živelo. Tu moramo upoštevati tudi dejstvo, da govorci slovenščine na Koroškem pripadajo skoraj izključno najstarejši generaciji, zato ni dvoma, da bo ziljsko narečje v večjem delu doline izumrlo že v 21. stoletju. Za jezikoslovje je ziljsko narečje posebno pomembno iz naslednjih razlogov.

(1) Ziljsko narečje je zaradi intenzivnega stika z nemščino zelo zanimiv primer medsebojnih jezikovnih vplivov. Nemščina je vplivala na ziljščino na področju leksike in sintakse, v manjši meri tudi v besedotvorju. Primer tega je sufiks *-əli*, množina *-lni*, s katerim se izpeljujejo manjšalnice: *trwǣk* 'otrok' – *trwǣkəli*, *mūca* 'mačka' – *mūclni* 'mačice'. Na fonologijo, fonetiko, sklanjatev ali spregatev je bil vpliv zelo majhen. Obraten vpliv ziljščine (ali sosednih slovenskih narečij) na nemška koroška narečja je najbolj viden v leksiki. Poleg tega ga najdemo tudi v sintaksi in fonologiji. V sintaksi najdemo primere, v katerih imajo nemška narečja pomožnik na drugem mestu v stavku, in primere, v katerih manjka zaimek v brezosebku stavku, tako kot v slovenščini. V fonologiji je na primer krajšanje priporniških geminat verjetno rezultat slovenskega vpliva (Lessiak

*Članek temelji na razpravi v monografiji Pronk 2009: 173–190, z opombo, da vsebuje nekaj pomembnih sprememb v sklepu na osnovi Greenbergove recenzije te monografije (2010). Zahvaljujem se Mateju Šeklju za pripombe na prejšnjo verzijo tega članka in za popravo moje pomanjkljive slovenščine.

1910: 283, Pohl 2010). V literaturi o teh pojavih je ziljsko narečje doslej igralo samo majhno, če ne premajhno vlogo.

(2) Ziljsko narečje je zanimivo tudi zaradi tega, ker ohranja arhaizme, ki jih v drugih slovenskih narečjih ni več. Urban Jarnik, ki mu je bila ziljščina materni jezik, je navedel nekaj teh arhaizmov (1842, prim. tudi Pronk 2007a):

- Ziljščina ima kondicionalni pomožnik *bēn*, *bēš*, *bē* itd., ki je prvotno aorist glagola *biti*.
- Prvotna skupina *dl*, ki je v drugih slovenskih narečjih skoraj vedno dala *l*, je v ziljščini ohranjena. Pred neprednjimi samoglasniki imamo v ziljščini *dw*.
- Praslovanski prefiks **vy-* ‘iz-’ je v ziljščini (in nekaterih drugih severnih in zahodnih slovenskih narečjih) ohranjen. V ziljščini se glasi *bǝ-*.
- Pred *c*, *č*, in *ž* je nosni del praslovanskih nosnikov ohranjen (tako že Grafenauer 1905): *mīasnc* ‘mesec’, *prēnže* ‘vpreže’, *lēnci se* ‘roditi se’ (*‘leči se’). Za lego pred *š* nimamo primera. Podobne odraze najdemo v drugih koroških narečjih.
- Zvenečnost zvenečih soglasnikov se na koncu besede ohranja.
- Ziljščina ohranja precejšnje število primerov s končnico *-e* v mestniku ednine moških in v mestniku ter dajalniku ednine ženskih samostalnikov. Knjižni jezik je tu posplošil končnici *-u* in *-i*.

Navedeni arhaizmi so znani iz najbolj zahodnega dela Ziljske doline (prim. Grafenauer 1905, Logar 1968, 1981, Pronk 2009). Za ostale govore imamo manj podatkov. Edini opis, ki obravnava te govore, je neobjavljeni tipkopis *Lautlehre des slowenischen Gailtaler Dialektes in Kärnten* Viktorja Paulsena iz leta 1935. Na žalost ta opis ni vedno zanesljiv in obravnava samo fonologijo. Pri tem je obravnavano besedje omejeno, kar je razumljivo, saj Paulsen opisuje veliko število govorov.

Razen omenjenih pojavov je ziljsko narečje znano tudi po tako imenovanem terciarnem umiku cirkumfleksa: v teh primerih, kjer ima večina ostalih slovenskih narečij dolgi padajoči naglas na drugem zlogu, ima ziljščina ponavadi naglas na prvem zlogu. Tako ima ziljščina *mésó* za knjižno *mesô*, *róko* za *rokô*, *grēban* za *grebēn* itn. Vemo, da je ta padajoči naglas v knjižnem jeziku rezultat pomika praslovanskega padajočega naglasa s prvega zloga na naslednjega. Vprašanje, s katerim se bomo ukvarjali v tem prispevku, je, ali ziljsko narečje v tem primeru ohranja arhaizem. Najprej bom podal kratek opis fonetike ziljske akcentuacije, ker je bistvena za historično analizo, ki sledi.

II. Naglas v ziljščini

Za ziljski naglas je komaj značilna intenzivnost, pač pa redukcija nenaglašanih samoglasnikov in tonemske opozicije. Že Grafenauer je poudaril, da razlikovanje tonemskih razlik ni izraženo z dviganjem in padanjem tona, temveč z visokim ali nizkim tonom (Toporišič 1967). Neweklowsky (1973: 244–245) prav tako opozarja, da “in den Gailtaler Mundarten, ähnlich wie im Jauntal, die relative Tonhöhe der be-

tonten Silben als einziges für die Perzeption der Intonationsoppositionen relevantes Merkmal zu werten ist” in “[d]ie traditionellen Beschreibungen “steigend” gegenüber “fallend” treffen weder bei langen noch bei kurzen Silben zu.” Do podobnih zaključkov je prišel Jurgec (2005: 69) za naglas v sorodnem narečju Kanalske doline, vsaj v nezadnjih zlogih. Zlasti na dolgih samoglasnikih se nizki ali visoki toni lahko realizirajo tudi padajoče ali rastoče pod vplivom intonacije sosednih glasov.

Dodatno je za nizke tone značilno, da ima prvi ali drugi zlog za naglašanim zlogom visoki ton (Grafenauer 1905: 222). To realizacijo nizkega tona ali akuta najdemo tudi v drugih slovenskih narečjih (prim. Breznik 1916: 35). Podobna realizacija naglasa je dokumentirana za dudlebsko narečje južne češčine (Greenberg 2010: 490). Omejitve naslednjega visokega tona na največ dva zloga proti koncu besede pa ni dokumentirana v nobenem drugem slovenskem narečju. Prim. naslednje primere (L je nizki ton, H je visoki ton):

<i>méso</i>	‘meso’	[mɛ _L :sɔ ^H]
<i>rčěmo</i>	‘rečemo’	[rčɛ _L :mɔ ^H]
<i>hřtbe</i>	‘hrbtu’	[hř _L tɓɛ ^H]
<i>prěkwadi</i>	‘strešne opeke’	[pre _L kwadi ^H]
<i>žěgnanega</i>	‘blagoslovljenega’	[žɛ _L gnanɛ ^H ga]

To velja tudi za nekatere sintaktične celote s klitikami:

<i>nə néne se</i>	‘ne vnome se’	[nə nɛ _L :nɛ se ^H]
<i>sádi ga!</i>	‘sadi ga!’	[sa _L :də ga ^H]

Za visoki ton je značilno, da je naglašeni zlog visok in da ton postopoma pada v naslednjih zlogih. Dolgi samoglasniki z visokim tonom v zadnjem zlogu so ponavadi rahlo padajoči. V tem položaju so samoglasniki z nizkim tonom rastoči. Te lastnosti se ujemajo s podatki, ki jih Jurgec navaja za Kanalsko dolino (2005: 69, glej tudi Neweklowsky 1973: 218 ss.).

III. Pomik cirkumfleksa v ziljščini

Na koncu praslovanskega obdobja je bil padajoči naglas omejen na prvi zlog besed, ki so imeli mobilno akcentsko paradigmo tipa imenovalnik **rǫkà*, tožilnik **rǫkǫ*, ali particip **ǫralъ*, ženska oblika **oralà*. V akcentološki literaturi se ta paradigma imenuje *akcentska paradigma c* (prim. Stang 1957). V slovenščini se je praslovanski padajoči naglas, ki ga ponavadi imenujemo (stari) cirkumfleks, pomaknil na naslednji zlog, ki je tudi dobil padajoči naglas: *senô* < **sěno*, *kokôš* < **kǫkošъ*, *sinôvi* < **sъnov-* itn. To je pomik cirkumfleksa, za katerega se domneva, da je prva splošnoslovenska inovacija. Vemo pa, da ta pomik ni potekal v vseh primerih v vzhodnih obmejnih narečjih. V Prekmurju, Prlekiji in Halozah do tega pomika ni prišlo, če je bil v prvem ponaglasnem zlogu polglasnik, ki se je kasneje izgubil, npr. Prekmurje *n'a:bro* ‘nabral’ < **nābratъ*, *p'ouzváli* ‘pozvali’ < **pǫzъvali* (Greenberg 1992).

Obstaja tudi dvom, da je do pomika cirkumfleksa prišlo v vseh primerih v zahodnih obrobnihi ziljskih in rezijanskih govorih. Razprava v znanstveni literaturi se je v glavnem osredotočila na rezijansko narečje, ker je to narečje dobro dokumentirano in ker je znano po tem, da je arhaično. V rezijanščini najdemo podoben odraz praslovanškega cirkumfleksa kot v ziljščini: naglas je na prvem zlogu. Pomembno pri tem pa je, da je odraz naglašene samoglasnika vedno isti kot odraz kratkih samoglasnikov v drugih položajih, tudi če je bil ta naglašeni samoglasnik v praslovanščini dolg: *sěnu* 'seno', *jězaru* 'jezero', *lětu* 'leto' z odrazi kratkih samoglasnikov, vendar mn. *lite* 'leta' < *-ě- (novi cirkumfleks) z odrazom dolgega samoglasnika. Če je bil naglašeni samoglasnik polglasnik, ki je kasneje onemel, je prišlo do pomika, tako kot v drugih slovenskih narečjih: *stú* 'sto' < *sšto, *zbúgan* 'nasvidenje' < *sž bogomь. Samoglasnik -u- v teh primerih kaže na to, da je bil -o- podaljšan, ko je postal naglašen, kar se ujema s podaljšavo v drugih narečjih. Razlika med rezijanščino in ziljščino je, da rezijanščina nima tonemske opozicije.

Langston je nedavno pokazal, da je v vzhodnih kajkavskih govorih verjetno tudi prišlo do podobnega razvoja kot v zahodnih slovenskih narečjih (2011). Tudi v hrvaškem narečju Gorskega kotarja najdemo podoben razvoj (prim. Pronk 2010).

O razvoju cirkumfleksa v rezijanščini so v zadnjih desetletjih razpravljali Rigler (1972), Stankiewicz (1984–1985), Vermeer (1987b) in Šekli (2006). Vsi so pritegnili tudi ziljsko gradivo, in sicer zato, ker je v prvih stoletjih slovenske navzočnosti na tem območju obstajal narečni kontinuum med ziljskim in rezijanskim narečjem (prim. Ramovš 1935: 30–31, Vermeer 1987a). Za naslednjo razpravo sem uporabil samo gradivo iz objavljenih izvirov, večina ziljskega gradiva je iz Pronk 2009 (govor Potoč), večina rezijanskega gradiva iz Steenwijk 1992 (govor Bile). Še neobjavljeno gradivo iz kartoteke za slovenski lingvistični atlas je iz Šekli 2006.

Rigler in Šekli sklemeta, da je pomik cirkumfleksa dosegel rezijanščino in ziljščino ter da se je pomaknjeni naglas potem vrnil na izhodiščno mesto, če je bil po pomiku na zadnjem zlogu. Drugače menita Stankiewicz in Vermeer, katerima se zdi verjetneje, da pomik praslovanškega cirkumfleksa rezijanščine sploh ni dosegel. Zадnja dva avtorja (1984–85: 723, 1987b: 291) opozorita na nekaj slabosti v Riglerjevi teoriji.

Rigler domneva, da je pomaknjeni cirkumfleks umaknjen samo z zadnjega zloga, in sicer zato, ker ta umik nikoli ni prizadel novega cirkumfleksa (Rigler 1972: 118). Novi cirkumfleks je dolgi padajoči naglas, ki je nastal po daljšanju akuta v besedah tipa *besěda* in *navāda*, prim. rez. *bisída*, *nawāda*. V Riglerjevi teoriji se zdi zelo problematično to, da je naglas v besedah *wotrabe* 'otrobi' in *mōždane* 'možgani' na prvem zlogu. Izgleda torej, kot da je v teh besedah naglas umaknjen tudi z nezadnjega zloga. Isto velja za primere kot *pōd večer* 'proti večeru', *pō svete* 'po svetu' (*pō svitę* v Šekli 2006: 281, 283) in *zā strahon* 'od straha' (Stankiewicz 1984–85: 723, notacija kot v Steenwijk 1992). Stankiewicz in Vermeer domnevata, da te primere najlaže pojasnimo, če domnevamo, da se praslovanški cirkumfleks v rezijanščini sploh ni pomaknil.

Zdaj, ko sta na voljo podrobna opisa vsaj enega rezijanskega in enega ziljskega govora, imamo dovolj podatkov za trditev, da se je cirkumfleks pomaknil tudi v

teh dveh dialektih, čeprav v delu gradiva samo deloma. Različne odraze starega in novega cirkumfleksa moramo pojasniti drugače. Dokaz za to najdemo v rezijanščini, menim pa, da ga dovolj jasno vidimo tudi v ziljščini.

V ziljščini so odrazi starega cirkumfleksa naslednji. Če je bil naglašeni samoglasnik v šibki poziciji, se je cirkumfleks pomaknil na naslednji zlog. Naovonaglašeni samoglasnik je dolg in ima visoki ton: *stûā* < *s^hto, *stûāru* < *s^htvoril^h, *spūnu se* < *s^hpomnil^h se, *dnī* < *d^hni, *zûāratī* < *s^h-orati. Če naglašeni samoglasnik ni bil v šibki poziciji, najdemo nizki ton na prvem zlogu (Grafenauer 1905: 224). Samoglasnik je dolg, razen če je v kratkem zlogu, kjer je v zahodni ziljščini prišlo do splošnega krajšenja dolgih samoglasnikov (Grafenauer 1905). Najprej bom obravnaval samostalnike in pridevnike:

Pred odprtim drugim zlogom najdemo na primer: *pôle*, *s^hrece*, *més^o*, *ím^e*, *k^o* ‘kolo’, *dréwo* ‘plug’, *nébo*, *séno*, *drôžje* ‘kvas’, *óko*, mn. *óci*, *lúdi* mn., *rěči* mn., *bési* mn. ‘vasi’, *nóči* mn., *sóli* rod. ed., *nógo* tož., *próso* tož. ž., *snéga* rod., *stóga* rod. ‘kozolec’, *lěsa* rod., *cbětu* rod., *bóga* tož., *sína* tož., *dóma*.

Pred zaprtim drugim zlogom najdemo na primer: *órat* nam., *úč^ot* nam., *kóran*, *pépaw*, *kókáš*, *gréban*, *pómač*, *nóf^ot* ‘noht’, *óbranc* ‘obroč’, *débat* ‘devet’, *désat*, *lěsan* ‘lesen’, *běč^or* ‘večer’, *ób^owak* ‘oblak’. Izjeme so *mwədūast* in *gəspūad* ‘duhovnik’. Zadnja beseda je verjetno isposojenka iz sosednjih govorov in ne arhaizem, kot trdi Ramovš 1918–1920: 156.

Barva naglašanih samoglasnikov v teh besedah nam pokaže, da so bili vsi ti samoglasniki kratki pred splošnim daljšanjem samoglasnikov v nezadnjih zlogih, ki ga ponavadi imenujemo daljšanje akuta. Naglašeni samoglasnik ima nizki ton, ki mu, kot smo videli, navadno sledi tonski višek na enem od naslednjih zlogov. Tonemsko je torej sovpadel z odrazom akuta in z naglasom, ki je bil umaknjen z zadnjega zloga, na primer v oblikah *žjāna* in *kwəbək* ‘klobuk’.

To pa ne pomeni da je v ziljščini prišlo do umika pomaknjene cirkumfleksa. Greenberg (2000: 112) domneva da se je pomaknil samo tonski višek, ne pa tudi ik^{tus}. Tudi po mojem mnenju je to verjetno. Pomik cirkumfleksa se je začel s širjenjem padajočega naglasa na naslednji zlog: 1. H\$L > 2. H\$HL > 3. L\$HL (v tej poenostavljeni notaciji je H visoki ton, L nizki ton, znamenje \$ pomeni zlogovno mejo). Da bi se tako nastala nova padajoča intonacija lahko realizirala na drugem zlogu, se je zlog podaljšal (tudi v ziljščini in v rezijanščini). Mislim torej, da je podaljšanje rezultat pomika tonskega viška, ne pa vzrok pomika (*pace* Greenberg 2000: 91, 105–108, prim. Pronk 2009: 184–188). Zato so govorniki lahko razumeli, da je drugi zlog naglašen (prim. Greenberg 2010: 493). V zahodnih narečjih pa ni prišlo do te zadnje faze pomika. Za drugo možnost – da je dejansko prišlo do pomika cirkumfleksa in potem do umika pomaknjene cirkumfleksa – imamo nekaj dokazov, o katerih bo tekla beseda na koncu članka. Najprej bomo pogledali dokaz za delni pomik cirkumfleksa v ziljščini in rezijanščini.

Najbolj zahodni ziljski govorniki poznajo razliko med končnicami prislova in pridevnikov srednjega spola. Že Grafenauer je opisal, da ima njegovo narečje končnico *-u* v prislovih, npr. *gōstu*, vendar *-o* v imenovalniku pridevnikov srednjega spola, npr.

gòsto. To razliko lahko pojasnimo samo, če domnevamo, da je prislovna končnica *-u* nastala prek dvoglasne končnice *-uə* iz dolgega **-ō*. Ta dolgi **ō* je rezultat pomika cirkumfleksa, to se pravi **gōsto > *gōstō > *gōstuə > gōstu*. Očitno se je cirkumfleks razširil v vse prislove, prav tako kot se je razširil v knjižnem jeziku, npr. *slabō*, *novō* namesto *slábo* in *nóvo* (Toporišič 1976: 258). V samostalniških in pridevniških oblikah srednjega spola pa je prevladala končnica *-o*, ki je regularna v oblikah kot npr. *lěto*, *kārīto*, *swábo*, *nōo* in *zəljəno*.

Staro distribucijo najdemo pri samostalnikih v ziljskem govoru Bistrice. Tam je končnica *-u* postala *-ə* in *-o* je dal *-a*. Oblike s starim cirkumfleksom so *ōkə*, *prōsə*, *zuātə* in *māsə*, oblike z drugim naglasom so *města*, *děua*, *lěta*, *žita* in *juitra* (Paulsen 1935: 73).

Odrz dolgega samoglasnika najdemo samo pri dvozložnih besedah z odprtim drugim zlogom. V zaprtem drugem zlogu besed, ki so imeli v praslovanščini cirkumfleks, najpogostejše najdemo samoglasnik *-a-*: *kōran*, *grēban*, *pōmač*, *lěsan*, *lěnan* in *běčar*. Ta samoglasnik je odraz kratkega *-o-* ali *-e-*, prim. *úrak* 'urok' < **ūrōkь*. Ta *-o-* in *-e-* sta po delnem pomiku skrajšana v zaprtem zlogu, kar pomeni, da moramo rekonstruirati **kòrēn*, **pòmōč* itd. Dolga **ē* in **ō* sta bila ob skrajšavi torej (vsaj na fonološki ravni) še monoftonga. Vemo pa, da je diftongizacija dolgih **ē* in **ō* v *iə* oz. *uə* starejša od daljšanja akuta, kar pomeni, da moramo skrajšanje nenaglašanih **ē* in **ō* datirati pred daljšanje naglašanih samoglasnikov v nezadnjem zlogu. Veliko težje bi bilo sprejeti mnenje, po katerem naj bi bil *-a-* v zgoraj navedenih oblikah sekundaren, saj bi morali v tem primeru domnevati razne analogije (*pōmač* in *běčar* po oblikah s predlogom kot npr. **na věčer*, **na pōmoč*, v pridevnikih tipa *lěsan* in *lěnan* po ženskih oblikah kot npr. **lěsenà*, *kōran* in *grēban* po kolektivih **korenjè*, **grebenjè*). Tu moram omeniti še prislov na *-u*, ki izvira iz *-uə*, kar kaže, da dolgi **-ō* na koncu besede očitno ni bil skrajšan.

Ramovš (1918–1920: 156) je opozoril na drugačen odraz ponaglasnega *-o-* v besedi *kōkəš*. Zaradi navedenih primerov z *-a-* v zaprtem ponaglasnem zlogu je težko verjeti, da bi bil polglasnik v drugem zlogu te besede odraz starega *-uə-*. Verjetneje se zdi, da izvira iz odvisnih sklonov, kjer je bil naglas na končnici (prim. v Reziji rod. *kokošé*, daj. *kokošé*, or. *kokošjó*). Prednaglasni *-o-* je dal v teh oblikah v ziljščini regularno *-ə-*, prim. *sənəžjət* 'senožet' < **sěnožětь*.

V dvozložnih oblikah je torej prišlo do delnega pomika starega cirkumfleksa. V oblikah z več kot dvema zlogoma najdemo primere z naglasom na prvem in primere z naglasom na drugem zlogu.

Z naglasom na drugem zlogu imamo *sərūate* < **sīrote* im., tož. mn. (Grafenauer 1905: 205 tudi tož. *sərūato*, danes *sərwāto*), *dəbātejst* 'devetnajst', *dəbāt rēd* 'devetdeset', *ləcīase* im., tož. mn. 'lica', *wəšīata* rod. ed., *wəšīate* im., tož. mn. 'uho', *dəpūna* 'dopoldne', *pəpūne* 'popoldne', *prpūnan* 'dopoldne', *wəpūne* 'opoldne'.

Z naglasom na prvem zlogu imamo *mōžgani*, *ōtrabi* 'otrobi', *prėkwadi* 'strešina', *ōmwada* 'mlaj', *pōwadn* 'povodenj', *iməna* rod. ed., *ōbwačno*, *kōrwat* 'kolovrat' in večzložne oblike dvozložnih samostalnikov ter pridevnikov, npr. *kōrani* 'koreni', *lěsani* 'leseni', *lěnano* 'laneno' in *nəswano* 'neslano'.

Jasno je, da je vsaj v delu večzložnih oblik prišlo do pomika. V moški obliki deležnikov glagolov na *-iti* najdemo tudi visoki ton, ki je odraz pomika: *dōbu* ‘dobil’, *pāsādu* ‘posadil’, *pāsūālu* ‘posolil’, *prhwādu se* ‘prehladil se’, *sādu* ‘sadir’, *strīālu* ‘ustrelil’, *sūšu* ‘sušil’, *swādu se* ‘ohladir se’, *šlīādu* ‘sledil’, *ūču se* ‘učil se’, *zāmūdu* ‘zamudir’, *zasmōdu* ‘zasmodil’, *žābūāru* ‘govoril’, *ndrēdu* ‘naredil’.

Visoki ton v teh primerih je lahko samo iz oblik s prefiksom, kot so npr. *pāsādu*, *pāsūālu* in *prhwādu se*. V nekaterih glagolih je lahko nastal v izpeljankah s sufiksi **sǣ-* ali **vǣ-*, npr. v *gwāsu* ‘ugasil’, *tūāpu se* ‘utopil se’, *zbūdu* ‘zbudir’, *zgūbu* ‘zgubil’, *spūstu* ‘spustil’, *spūstu se* ‘raztopil se’ in *stūāru* ‘storil’. Drugi glagoli niso potrjeni s temi prefiksi, kar pomeni, da so doživeli pomik cirkumfleksa s polnega samoglasnika. Še posebej zanimiv je prvi primer *dōbu*. Visoki ton mora biti rezultat pomika cirkumfleksa s prefiksa (npr. **prīdobilǣ* > **pridōbil*), vendar je samoglasnik *-o-* v korenu iz oblike **dōbilǣ* brez prefiksa, prim. *pāsūālu* ‘posolil’ in rod. ed. *sōli* ‘soli’.

Pri glagolih na *-ati* pa imamo po navadi odraz oblik brez prefiksa tudi v drugih oblikah in v nedoločniku pri glagolih tipa knjiž. *jemāl*, sr. ed. *jemālo*, nedol. *jemāti* (Valjavec 1897: 206): *ōrāw* ‘oral’, *smējāw se*, mn. *smējali se*, *smējale se*, *émāw* ‘jemal’, ž. ed., m. dv. *émaa*, nedol. *émati*, *kōwati* ‘kovati’. Edini glagol na *-iti*, ki kaže tudi na odraz moške oblike brez prefiksa, je *ézati* ‘jeziti’, mn. *ézali*, sr. ed. *ézuwo*, tudi s prefiksom *rézati*, del. *rézu* (knjiž. *jezil*, ampak *zjēzil*, Valjavec 1897: 205).

Ker imamo dokaz za to, da do pomika cirkumfleksa ni prišlo v dvožložnih in v delu večzložnih oblik, se postavlja vprašanje, zakaj imamo ta pomik v oblikah *sārūāte*, *dāpūna*, *pāpūne*, *prpūnan*, *wāpūne*, *dēbātnejst*, *dēbāt rēd*, *lāčīāse* in *wāšīāta*.

Predlagam hipotezo, da je bil pomik izvršen v večzložnih besedah s samoglasnikoma **i* ali **u* v prvem zlogu. Tako lahko pojasnimo naglas v oblikah *sārūāte*, *lāčīāse* in *wāšīāta*, kakor tudi naglas v *mōžgani*, *ōtrabi*, *prēkwadi*, *ōmwada*, *pōwadn*, *ōbwačno*, *kōrwat*. Vzporednico temu pojavu najdemo v knjižnem jeziku. Tam umik tipa **ženā* > *žēna*, **oknō* > *ókno* pri delu govorcev ni bil izvršen, če je bil samoglasnik prvega zloga polglasnik, **u* ali **i*: *māglā*, *gumnō*, *suknō*, *igrā*, *iglā*. Razlog za izjemno vedenje visokih samoglasnikov in polglasnika je nedvomno dejstvo, da so ti fonetično krajši od srednjih in nizkih samoglasnikov (prim. hrvaška gorskokotarska narečja, v katerih se naglašena **u* in **i* skrajšata, Lisac 2006: 52–53).

Obstaja le malo oblik, ki jih ne moremo pojasniti s to formulacijo ziljskega pomika. Naglas v rod. *imāna* je analogen po *ime*. Naglas besed *dēbātnejst* in *dēbāt rēd* je lahko prevzet iz knjižnega jezika (pred krajšanjem dolgih samoglasnikov pred soglasniškimi skupinami). O oblikah *dāpūna* ‘dopoldne’, *pāpūne* ‘popoldne’, *prpūnan* ‘dopoldne’, *wāpūne* ‘opoldne’, za katere sem prej mislil, da kažejo na umik starega cirkumfleksa (2009: 179), zdaj domnevam, da imajo novi cirkumfleks, na katerega obravnavani pomik ni vplival (o razvoju novega cirkumfleksa v ziljščini glej Pronk 2007b). Tudi ne moremo izključiti vpliva oblik *pūne* ‘opoldne’ in *prūātu pūnu* ‘proti poldne’.

Glagolska oblika *žābūāru* je nastala po križanju praoblike **govōril* in glagola **žǣbǣrāti* (prim. Bezljaj 2005 s. v. *žebrāti*). Tu je prišlo je do pomika iktusa, ker je bil

v prvem zlogu polglasnik. Ta domneva se sklada z domnevo, da sta **i* in **u* izgubila naglas, ker sta bila fonetično krajša od preostalih samoglasnikov.

V dvozložnih oblikah nimamo pomika z *i* in *u* (*íme, úho, sína, účət*), kar pomeni, da pomik lahko formuliramo tako: do pomika iktusa je prišlo, če je beseda imela vsaj tri zloge in če je bil samoglasnik v prvem zlogu **u*, **i* ali polglasnik. V Bistrici najdemo obliko *màsə* ‘meso’ (Paulsen 1935), medtem ko imamo v zahodnejših Potočah *mésə*. Bistriško obliko lahko pojasnimo, če domnevamo, da je bil pomik cirkumfleksa izvršen (**mēsûə*) in da je bil naglas umaknjen na prvi zlog po redukciji **e > ə*. Vendar je dvomljivo, da bi vokalna redukcija že tako zgodaj vplivala na ziljščino (prim. Vermeer 1993 in Greenberg 2000: 147–151). Če je domneva, po kateri naj bi bil pomik cirkumfleksa v ziljščini izpeljan samo deloma, pravilna, je vokalizem v *màsə* težko pojasniti. Lahko se je sekundarno posplošil naglas mestnika ednine (**mēsù*), ki se je umaknil na prvi zlog šele po vokalni redukciji (prim. Potoče *səkno* ‘sukno’). Ni pa jasno, zakaj naj bi v paradigmi prevladal naglas mestnika, sploh če pričakujemo, da naj bi bila prvotna oblika ohranjena (namesto npr. **mēsù* iz sekundarnega **mēsù*). Druga možnost, ki je ne moremo popolnoma izključiti, je, da je Paulsenova oblika napačna.

IV. Pomik v Kanalski dolini in v Reziji

V delu Kanalske doline najdemo podobno situacijo kot v Ziljski dolini, vendar je tam pomik izvršen v vseh oblikah, razen v dvozložnih z odprtim zadnjim zlogom: Ukve *ò:ko, l'ù:đə* ‘ljudje’ < **ljūdi, sí:nu* ‘sinov’, vendar *yaò:ḅ* ‘golob’, *mažyà:nə* ‘možgani’ (Logar 1971, v teh oblikah je mogoče domnevati tudi mlajšo retrakcijo, prim. Kenda-Jež 2005: 99).

V Reziji pa nikoli ni prišlo do popolnega pomika. Prepričljivih dokazov, da je bil pomik izvršen vsaj deloma, v literaturi ne najdemo, vendar menim, da jih lahko najdemo v gradivu, ki ga navaja Steenwijk 1992. Najbolj prepričljiv dokaz se mi zdi ta, da imamo v Bili v Reziji za imenovalnik in tožilnik ednine srednjega spola dve končnici, tako kot v Bistrici v Ziljski dolini. Rezijansko stanje pa se od kanalskega razlikuje v tem, da je v Bili končnica *-u* vedno nenaglašena, medtem ko je končnica *-ò* običajno naglašena (Steenwijk 1992: 83, 111–112; 140). Ista distribucija verjetno velja tudi za druge govore v Reziji, vsaj sodeč po primerih, ki jih najdemo v Steenwijk 1994: 38. To distribucijo najdemo pri oblikah srednjega spola samostalnikov, pridevnikov, deležnikov in pri prislovih. Imamo pa nekaj izjem: v pridevnikih *zrělo* in *zalénə* ter v formuli *bógowo jímə* ‘nasvidenje’ je končnica *-ə* nenaglašena (Steenwijk 1992: 109). Čeprav na prvi pogled izgleda, kot da je vsak nenaglašeni **-o* na koncu besede dal *-u*, glagolska končnica prve osebe množine prezenta *-mo* kaže, da je regularni odraz **-o* na koncu besede *-ə*. Edine oblike, v katerih je ta končnica naglašena, so *šomó* (tudi *sómə, smə*) ‘smo’, (po analogiji s *somə*) *mamó* (tudi *momə, mámə, mvmə*) ‘imamo’ ter velelnik *amə* ‘pojdimo’ (idem: 133, 137). Težko je verjeti, da bi se končnica **-mo* iz teh nekaj glagolov razširila na vse preostale glagolske paradigme.

Rezijanska končnica srednjega spola *-u* je nastala na isti način kot prislovna končnica *-u* v Potočah in samostalniška končnica *-ə* v Bistrici v Ziljski dolini. V dvozložnih besedah, v katerih se je samoglasnik v drugem zlogu podaljšal zaradi pomika

cirkumfleksa nanj, je končnica *-o postala dolga. Ta dolgi *-ō je redno postal *-ū. Lahko rekonstruiramo torej razvoj *sěno > *sēnō > *sēnū(ə) > *sēnu > *sénu > sénu (o razvoju rezijanskega vokalizma prim. Vermeer 1987a, 1993).

Po razvoju *-ō > *-ū je del imenskih oblik in prislovov imel končnico *-ū (kasneje -u), ki je bila vedno nenaglašena. Zaradi tega so jo govorniki lahko uvedli v druge besede, ki so imele nenaglašeno končnico, na primer v besede s tri- ali večzložnim korenem ali osnovo (npr. *jézaru*, *bolélu*) in v besede z akutom na korenu (npr. *létu*, *stáru*), ne pa tudi v besede z naglašeno končnico (npr. *woknó*, *dabró*, *jsó* 'to', *parsló*). Oblike *zrělo*, *zalěno* in *bógowo jímě* so torej arhaične. Matej Šekli me opozarja na to, da na drugem koncu Rezijskega jezika, v Solbici, kjer imamo po navadi končnico imenovalnika srednjega spola -o < *-u, najdemo dva samostalnika z nenaglašeno končnico -o < *-o: *jézarō* in *múzgalō* 'ustnica'. Tudi ti dve obliki sta verjetno arhaizma.

Zelo zanimivo je, da najdemo isti pojav v severnih hrvaških narečjih v Gorskem kotarju, ki so izvršili isti pomik cirkumfleksa in potem – neodvisno od rezijanščine in ziljščine – umik tega naglasa. V govoru vasi Turni najdemo končnico -u pri samostalnikih srednjega spola, ki so nekoč imeli na zadnji zlog pomaknjeni cirkumfleks, npr. *kùlu* < *kòlo, vendar -o pri vseh drugih samostalnikih srednjega spola drugih naglasnih paradigem, npr. *bl'a:to* < *bòlto in *s'ε:lo* < *selò. V drugih govorih na tem področju se je končnica -u razširila na besede, ki je prej niso imele: Lokve *ml'ε:ku*, Prezid *l'ejtu*, Čabar *r'εbru*, kal'ejnu, žel'ejzu, Gerovo *bog'actvy* (Pronk 2010).

V Pronk 2009: 183 sem domneval, da primer *běčula* 'čebela' dokazuje umik pomaknjenega cirkumfleksa v rezijanščini. Praslovanska paradigma te besede je im. *bьčelà, tož. *bьčelō. Naglas rezijanske besede temelji na tožilniku ednine ali na imenovalniku in tožilniku množine, v katerih pričakujemo pomik cirkumfleksa s šibkega polglasnika (tj. *bčēlo, prim. Bovec *pšičla*, Prekmurje *fčēlā*), kot v *zbúgan* 'zbogom' < *sь bogomь in *stú* < *sьto. Današnji naglas na prvem zlogu bi bil torej lahko rezultat umika pomaknjenega cirkumfleksa po nastanku sekundarnega samoglasnika v prvem zlogu: *bčēlo > *bāčēlo (Kanalska dolina *bučè:wa*) > *bēčelo > *běčulo*. Samoglasnik -u- v drugem zlogu je regularni odraz nenaglašenega *e pred -l-, prim. *détula* 'detelja'. Vendar zdaj menim, da je sekundarni samoglasnik v prvem zlogu nastal, ko se je cirkumfleks še realiziral na dveh zlogih in še ni sovpadel z novim cirkumfleksom (glej spodaj).

Nisem več prepričan, da nam rezijansko *lāhku* 'lahko' dokazuje umik pomaknjenega cirkumfleksa (prim. Šekli 2006: 279, Pronk l. c.), saj je polglasnik v tem položaju verjetno lahko tudi odraz kratkega naglašenega praslovanskega polglasnika (prim. *puđānē* (= knjiž. *podáhne*) < *podāxnē, *pāsji* (= knjiž. *pásji*) < *pāsъjъjъ), če ni analogen po drugih oblikah tega pridevnika (Šekli, l. c.). Oblika *těšča* 'tašča' < *tšča, ki jo navaja Šekli, bi potem morala imeti analogni -e- po *tést* 'tast' < *tšstь.

Rezijanska glagola *wtúpit se* 'utopiti se' in *wstrilit* 'ustreliti' kažeta pomik cirkumfleksa na naslednji zlog. Če se je praslovanski prefiks *u- v teh besedah zelo zgodaj zlil s prefiksom *vь- (prim. Vermeer 1987b: 281), pomik pri teh dveh glagolih lahko primerjamo s pomikom naglasa s šibkega polglasnika v besedi *stú* 'sto', ki ni sporen.

V. Sklep

Sklepam, da so narečja Ziljske in Kanalske doline ter Rezije deloma izvršila pomik praslavanskega cirkumfleksa v vseh oblikah, v katerih ga najdemo tudi v ostalih slovenskih narečjih. Do pomika iktusa pa je prišlo samo, če je bil samoglasnik v prvem zlogu šibki polglasnik, v Kanalski in Ziljski dolini pa pod določenimi pogoji še v nekaterih drugih besedah. V govorih Kanalske doline je do pomika prišlo v vseh primerih, razen če je bil drugi zlog izglasni in odprt, v ziljščini pa samo v večzložnih oblikah, ki imajo v prvem zlogu samoglasnik visoke lege ali polglasnik. Če se cirkumfleks torej ni umaknil, tudi ni mogel vplivati na novi cirkumfleks v večzložnih besedah, tako da najdemo rez. *pundljak*, *vačérja*, *bisída* z odrazom novega cirkumfleksa v drugem zlogu.

Pomik cirkumfleksa je šel torej skozi naslednje stopnje: 1. H\$Ł > 2. H\$HL > 3. L\$HL. V večini slovenskih narečij je bil ta razvoj fonologiziran, ko je premični stari cirkumfleks sovpadel z novim cirkumfleksom. V ziljščini in verjetno tudi v narečju Kanalske doline ter v rezijanščini pa je cirkumfleks prej sovpadel z odrazom starega in novega akuta, ki sta imela tonemski višek na ponaglasnem zlogu. V teh treh skupinah ta tonski višek dejansko najdemo na enem od naslednjih zlogov: Potoče **đko* > *ókò*, **kráva* > **kráva* > *kráä*, **vòla* > **óla* > *ólä*. Ta situacija je imela za posledico, da so govorniki slišali kratki naglas na prvem zlogu (ki je bil kasneje podaljšan; podobno razlago daje Greenberg 2000: 107). Nato se je tonski višek nadaljeval proti koncu besede, če je imela beseda tri zloge ali več: L\$H\$Ł > L\$H\$H > L\$Ł\$H, tako da imamo danes [mo_Lžgani^H] ter [že_Lgnane^Hga]. Dejstvo, da se rezultati v Ziljski in Kanalski dolini ter v Reziji med seboj razlikujejo, dokazuje, da se je pomik fonologiziral po zaključku njihovega skupnega razvoja.

Drugi scenarij, ki domneva popolni pomik cirkumfleksa in nato umik pod različnimi pogoji, se zdi manj verjeten (*pace* Pronk 2009: 187–189), saj bi morali v tem primeru datirati dva nasprotna razvoja neposredno drugega za drugim, pri čemer umik ne bi prizadel novega cirkumfleksa, ki je nastal v istem obdobju. Prednost drugega scenarija pa je, da nam bolje pojasni vokalizem bistriške oblike *màšə* ‘meso’ in morda tudi rezijanskega *běčula* ‘čebela’.

Novi cirkumfleks je nastal, ko se je stari cirkumfleks širil. Kratki rastoči naglas, ki je nastal iz starega in novega akuta (LH), se je podaljšal v LHH ali LHM (M je polvisoki ton) zaradi izgube polglasnika ali krajšanja dolgega samoglasnika v naslednjem zlogu. V tem času je bil odraz starega cirkumfleksa HL. Novi cirkumfleks je verjetno najprej postal LHL in potem HL ter tako sovpadel s starim cirkumfleksom. V severnozahodnih narečjih se je to zgodilo šele potem, ko je stari cirkumfleks sovpadel z akutom, na primer v ziljsko *mòžgani* in rezijansko *mòžđane*. V koroških in panonskih narečjih (mogoče tudi v Reziji) je nato prišlo do umika dolgega padajočega naglasa (novega cirkumfleksa), če je bil samoglasnik v predhodnem zlogu dolg: *dòbraa* < **dòbráva* (Greenberg 2000: 111, Pronk 2007b, 2009: 189–190). Isti umik najdemo v hrvaških kajkavskih narečjih (v južnih govorih tudi na kratki samoglasnik). Ta umik ni vplival na besede s pomaknjanim starim cirkumfleksom, ker je bil prednaglasni zlog pri teh besedah vedno kratek. Umik novega cirkumfleksa na predhodni dolgi

samoglasnik pokaže isto vlogo relativne teže, o kateri razpravlja Greenberg v svoji razlagi različnih rezultatov pomika starega cirkumfleksa (2000: 105–109, 2010: 493).

Predhodna razlaga dejstev ni tako *ad hoc*, kot se mogoče zdi. Vemo, da sta stari in novi cirkumfleks nastala iz popolnoma različnih izhodišč. Doslej smo mislili, da sta sovpadla pri nastanku slovenskega jezika (vendar po Brižinskih spomenikih, prim. Kortlandt 1975). Dialektološka dejstva pa nam kažejo, da sta sovpadla še nekoliko kasneje.

Različni rezultati slovenskega pomika cirkumfleksa v različnih slovenskih narečjih nam pokažejo, kako deluje naglasni pomik. Najprej se premakne tonski višek. Ko ta doseže drugi zlog, ga govorniki lahko interpretirajo kot premaknjeni naglas. V primeru pomika starega cirkumfleksa se je to zgodilo šele, ko je premaknjeni tonski višek povzročil podaljšanje ponaglasnega zloga. Motivacija je verjetno bila v tem, da slovenščina takrat ni več imela ponaglasnih dolžin. To pomeni, da moramo nastanek novega cirkumfleksa, ki je posledica ukinitve ponaglasnih dolžin, datirati pred reinterpretacijo iktusa starega cirkumfleksa.

Narečno gradivo nam o zgodovini slovenščine pove veliko. Zaključujem z željo, da bo več ogroženih slovenskih dialektov zunaj Slovenije dobilo svojo monografijo, dokler so govorniki teh narečij še živi. Mislim predvsem na tersko narečje v Italiji, na govore v Rožu in v vzhodnem delu Ziljske doline v Avstriji. Ta narečja so izmed vseh slovenskih narečij z različnih vidikov med najbolj arhaičnimi in tipološko najbolj zanimivimi.

Literatura

- Bezljaj, France, Marko Snoj, Metka Furlan 2005: *Etimološki slovar slovenskega jezika Š–Ž*. Ljubljana.
- Breznik, Anton 1916: *Slovenska slovnica za srednje šole*. Klagenfurt.
- Grafenauer, Ivan 1905: "Zum Accente im Gailthalerdialekte", *Archiv für slavische Philologie* 27, 195–228.
- Greenberg, Marc L. 1992: "Circumflex advancement in Prekmurje and beyond", *Slovene Studies* 14/1, 69–91.
- 2000: *A Historical Phonology of the Slovene Language*. Heidelberg.
- 2010: "Nova opisna slovnica ziljščine", *Slavistična revija* 58/4, 489–494.
- Ivančič Kutin, Barbara 2007: *Slovar bovškega govora*. Ljubljana.
- Jarnik, Urban 1842: "Obras slovenskoga narečja u Koruškoj", *Kolo* 1, 41–57.
- Jurjec, Peter 2005: "Fonetični opis govora Ovčje vasi" / "Descrizione fonetica della parlata di Valbruna", Nataša Komac in Vera Smole (ur.), *Ovčja vas in njena slovenska govornica / Valbruna e la sua parlata slovena*. Ukve/Ugovizza–Ljubljana, 60–84.
- Kenda-Jež, Karmen 2005: "Fonološki opis govora Ovčje vasi" / "Descrizione fonologica della parlata di Valbruna", Nataša Komac in Vera Smole (ur.), *Ovčja vas in njena slovenska govornica / Valbruna e la sua parlata slovena*. Ukve/Ugovizza–Ljubljana, 85–128.

- Kortlandt, Frederik 1975: "Jers and nasal vowels in the Freising Fragments", *Slavistična revija* 23, 405–412.
- Langston, Keith 2011: "Tone reversal in Kajkavian dialects of Croatia", Tijmen Pronk and Rick Derksen (eds.), *Accent matters: Papers on Balto-Slavic Accentology*, Amsterdam–New York, 263–276.
- Lessiak, Primus 1910: "Alpendeutsche und Alpenlawen in ihren sprachlichen Beziehungen", *Germanisch-Romanische Monatsschrift* 2, 274–288.
- Logar, Tine 1968: "Vokalizem in akcent govora Potoč v Ziljski dolini", *Zbornik za filologiju i lingvistiku* 11, 137–143.
- 1971: "Govor Slovencev Kanalske doline v Italiji", *Slavistična revija* 19, 113–123.
- 1981: "Potoče (Potschach; OLA 146)", *Fonološki opisi srpskohrvatskih / hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih opšteslovenskim lingvističkim atlasom*, 183–191.
- 1993: *Slovenska narečja*. Ljubljana.
- Neweklowsky, Gerhard 1973: *Slowenische Akzentstudien: akustische und linguistische Untersuchungen am Material slowenischer Mundarten aus Kärnten*. Wien.
- Paulsen, Viktor 1935: *Lautlehre des slowenischen Gailtaler Dialektes in Kärnten* (neobjavljena disertacija). Wien.
- Pohl, Heinz-Dieter 2010: <http://members.chello.at/heinz.pohl/>
- Pronk, Tijmen 2007a: "Gailtal Slovene in Urban Jarnik's letters to Primic and Kopitar, 1811–1814", *Slovenski jezik / Slovene Linguistic Studies* 6, 111–132.
- 2007b: "The retraction of the neocircumflex in the Carinthian dialects of Slovene (on Ivšič's retraction)", Mate Kapović and Ranko Matasović (eds.), *Tones and Theories: Proceedings of the International Workshop on Balto-Slavic Accentology*, 171–184. Zagreb.
- 2008: "Fonološki opis govora Potoč v Ziljski dolini", *Dutch Contributions to the 14th International Congress of Slavists (Studies in Slavic and General Linguistics 34)*, 451–460. Amsterdam–New York.
- 2009: *The Slovene Dialect of Egg and Potschach in the Gailtal, Austria*. Amsterdam–New York.
- 2010: "Rani razvoj goranskih govora", *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 36.
- Ramovš, Fran 1918–1920: "Slovenische Studien", *Archiv für slavische Philologie* 37, 123–174, 289–330.
- 1935: *Historična gramatika slovenskega jezika VII. Dialekti*. Ljubljana.
- 1950: "Relativna kronologija slovenskih akcentskih pojavov", *Slavistična revija* 3, 16–23.
- Rigler, Jakob 1972: "O rezijanskem naglasu", *Slavistična revija* 20, 115–126.
- Stang, Christian 1957: *Slavonic Accentuation*, Oslo.
- Stankiewicz, Edward 1984–1985: "The dialect of Resia and the "Common Slovenian" accentual pattern", *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku* 27–28, 719–725.
- Steenwijk, Han 1992: *The Slovene Dialect of Resia, San Giorgio (Studies in Slavic and General Linguistics 18)*. Amsterdam–Atlanta.
- 1994: *Ortografia resiana / Tö jošť rozajanskë pisanjê*. Padova.

- Šekli, Matej 2006: "Praslovanski stari cirkumfleks v rezijanskem in ziljskem narečju slovenščine", *Diahronija in sinhronija v dialektoloških raziskavah*, 277–287. Maribor.
- Toporišič, Jože 1967: "Pojmovanje tonemičnosti slovenskega jezika", *Slavistična revija* 15/1–2, 64–108.
- – 1976 *Slovenska slovenica*. Maribor.
- Valjavec, Matija 1897: "Glavne točke o naglasu književne slovenštine", *Rad Jugoslovanske akademije znanosti i umjetnosti* 132, 116–213.
- Vermeer, Willem 1987a: "Rekonstruiranje razvoja samoglasniških sestavov v rezijanskih govorih", *Slavistična revija* 35/3, 237–257.
- – 1987b: "The treatment of the Proto-Slavic falling tone in the Resian dialects of Slovene", *Dutch Studies in South Slavic and Balkan Linguistics (Studies in Slavic and General Linguistics 10)*, 275–298. Amsterdam.
- – 1993: "L'origine delle differenze locali nei sistemi vocalici del resiano", *Fondamenti per una grammatica pratica resiana*, 117–148. Padova.

Prispelo decembra 2010, sprejeto januarja 2011

Received December 2010, accepted January 2011

Narečje Ziljske doline in splošnoslovenski pomik cirkumfleksa

Gradivo iz ziljske doline osvetljuje fonetične razvoje, ki so temelj splošnoslovenskega pomika praslovanskega cirkumfleksa. Najprej se je cirkumfleks razširil na naslednji zlog, ki se je zaradi padajočega naglasa podaljšal. Nato se je v večini slovenskih narečij na ta podaljšani zlog pomaknilo tudi mesto naglasa. V Reziji ter v ziljskem narečju je prišlo do pomika mesta naglasa samo v delu relevantnih oblik, ker je cirkumfleks v večini položajev že zgodaj sovpadel z odrazom praslovanskega rastočega naglasa. Pričujoča analiza kaže, kako važni za zgodovinsko ter tipološko jezikovno raziskavo so podrobni narečni opisi.

The Gailtal Dialect and the Common Slovene Advancement of the Falling Tone

The data from the Gailtal dialect shed a light on the phonetic developments that underlie the common Slovene forward shift of the falling tone. First, the falling tone spread to the following syllable with concomitant lengthening due to the resulting falling contour. Subsequently, the ictus was shifted to the lengthened vowel in most Slovene dialects. In Resia and in the Gailtal dialect, the latter development affected only part of the relevant forms. This is due to the fact that in most environments the accent merged with the reflex of the Proto-Slavic rising tone at an early stage. The analysis shows the importance of detailed dialect descriptions for historical and typological linguistic research.

Ključne besede: ziljsko narečje, rezijansko narečje, pomik cirkumfleksa

Keywords: Gailtal dialect, Resia dialect, advancement of the falling tone

